

Utopien atzetik ibilian.

Amaia Lasari elkarrizketa

Lorea Agirre Dorronsoro

Kazetaria

Amaia Lasa (Getaria, 1948) idazleak 20 urte zituen 1968an eta gertutik bizi izan zituen garaiko aldaketa haizeak, bai Euskal Herrian eta baita atzerrian ere. Bizi eta baita eragin ere. 20 urterekin hasi zen *Zeruko Argia* aldizkarian idazten, eta hiru urtera bere lehen poema liburua plazaratu zuen, hiru poemarioetan lehena. Irakasle eta literatura ikasketak egin zituen, eta, 70eko hamarkada bukatu aurretik, hainbat urte eman zituen Nikaragua sandinistan irakaskuntzan lanean. Iraultzaren utopiaren atzetik iritsi zen hara, eta oraindik ere utopiak ibilarazten duela dio.

Poeta gisa lehen aldiz plazaratu zenean, gizon eta emakumeen arteko berdintasunaren utopiari leiho bat ireki zion, lehen aldiz emakume baten ahotsa, ahots kritikoa eta berria, agerrarazi zuelako euskal literaturan. Utopia existitzen ez den leku bati arnasa ematea bada, leiho horrek oraindik irekita dirauela dio, horixe dela gaur egun dugun erronka nagusietako bat.

Zer da zuretzat utopia?

Orain dela laurehun urteko gauza bera da: existitzen ez den leku batera joatea. Ez dago utopia bakar bat, asko daude. Gizartea oso konplexua delako. Orduan, aldatu behar ditugun gauza asko daude. Hori da utopia niretzako.

Zure poemetan askotan aipatzen duzu paradisia. Utopiak izan du zerikusirik paradisuarekin, izan du eta aldatu da?

Beti pentsatu izan dut gure gizartea teknologikoki amestu duen gizarte bat dela. Eta zentzu horretan ez da oraindik eraldaketarik gertatu gizon eta emakume arteko eta gizarte harremanetan. Hori da geratzen zaigun erroka, harreman horiek eraldatzea beste modu batera bizitzeko.

Zu pertsona utopikoa kontsideratzen zara?

Nik ez dakit zehatz esaten pertsona bat utopikoa den edo ez. Baina utopien atzetik ibili naizela beti, bai. Gauza bitxia da, ze hasieran aipatu dituzun poemak idazterakoan –oso gazte idatzi nituen, 17-18 urterekin–, horretaz pixka bat hausnartuz, ni ez nintzen horien osotasun guztiaren kontziente. Baina pentsatzen dut hori idazteko zerbait mugitzen ari zela nire barruan.

Zer ingurune zenuen?

1968 baino lehen nuen familia giroa oso garrantzitsua izan zen; alde batetik, euskararen eta gure lurraren aldekoak zirelako. Denak gerratik zetozen, galdutako gerra batetik. Baina ikaragarri miresten zen euskal kultura eta euskara. Miretsi baino gehiago ere bai, beharbada. Hori oso garrantzitsua da.

Eta etxean ere politikaz asko hitz egiten zen. Politika ulertu daiteke modu askotara, baina niretzako hauxe da: denon artean guk nahi dugun gizartea sortzea. Hor ere utopia dago. Bestalde, utopiaz beterik bizi gara edo gaude.

Eta gero, gazteagotan, 18 urterekin-edo, *Zeruko Argia*-ren bueltan...

Bai, 1967an izan zen. Donostiara etorri nintzen ikasketak egitera, batxilergoa eta baita irakasle ikasketak ere. Aurrena mojekin *interna*. Eta kanpora atera nintzenean disparate bat bezala zen... Halakoa zen errepresioa! Nik beti esan izan dut guk bizi izan dugula erlijio terrorista bat. Dena bekatua zen, zerbait egiten bazenuen infernura joaten zinen: inoiz itzaltzen ez zen sua, oso grafikoa zen infernu hori. Eta nik dena sinesten nuen. Inozo samarra nintzen, edo jarraitzen dut izaten... Orduan, oso gogorra izan zen erlijioaren ikuspegi hori. Gero ezagutu ditut teologia askatzailearen barruan bizi izan direnak... Baina nik ospa egin nuen 17 urterekin, erlijio horrek ez zizun bizitzen uzten. Terrorista zen. Dena beldur-raren bidez egin behar genuen, dena zen bekatua.

Eta *Zeruko Argia* astekarian idazten hasten zara beste orduko gazte idazle batzuekin batera.

Nik ez dakit nork eraman ninduen... Garai hartan ez zegoen irakasle eskola ofizial bat, ikasleok erdaraz ikasten genuen eskola normala, baina gero etortzen ziren guri halako klase berezi batzuk ematera: euskara, euskal kultura, euskal historia... Eta, noski, ni mundu horretan murgilduta nengoen eta bizi nintzen.

Baina, mundu hori ikasketekin zegoen lotuta, edo zerbait klandestinoagoa zen?

Bai, ikasketekin lotuta zegoen. Eta ez, irekia zen. Gure zaharren balioetako bat izan zen gerra galdu eta berehalaxe hastea ikastolen mundua sortzen. 1950ean-edo Elbira Zipritia eta horiek denak hasi ziren. Gu ere ildo horretan sartu ginen, eta

euskal kulturaren murgilduta geunden. Eta horren bidez joan nintzen *Zeruko Argia*-ra: *Gazte naiz* orrialdean idazten genuen aurrena, eta gero Rikardo Arregik *Herriak eta gizonak* atala sortu zuen eta hara joateko deitu ninduten.

Niretzako gauza mirezgarria zen *Zeruko Argia* kaputxinoek ateratzen zutelako, astekari erlijiosoa zelako. Gazte batzuk gonbidatuta geunden han idaztera; beharbada ez ginen joan beraiek pentsatzen zuten lekutik, baina guretzat garrantzitsua izan zen, eta euskararentzat ere bai. Gure kulturarentzat ere bai. Eta hor dago *Argia*. Esan liteke *Zeruko Argia*-ren utopia bat dela.

Parisko 68ko Maiatzaren berri non eta nola izan zenuten? Frankismo garaian horrelakoen berririk iristen zen? Iparraldera joaten zineten?

Guk *Zeruko Argia*-tik hilero 800 pezeta jasotzen genituen, denontzako. Eta beti Iparraldera joaten ginen. Nik beti sentitu dut gure Iparraldearekin lotura handia; etxean, Radio Paris zegoenean, entzuten genuen Labegerie, eta, nolabait, Iparraldeko kulturaren berri bagenuen. Iparraldera joaten ginen *Zeruko Argia*-rekin hilero-hilero eta hango idazleekin elkartzen ginen. Eta esan behar da garai hartan euskal ikasle eta

Francoren garaian,
kulturalki eta zentzu
guztietan, oso mundu
pobreak bizi ginen.
Zapaltzailea, bai, baina
baita pobrea ere

gazteen joera Parisera joatea zela. Eta euskaldun ikasle pila zegoen han. Oteizak esaten zuen: «Hau umeen herri bat, denak ikasten ari dira!». Nik Parisera joan nahi nuen, baina anaia Mikel Suitzan zegoen eta berak esan zidan Paris gogorra izango zela bakarrik egoteko, eta Friburgora joateko. Eta ho-

rrela joan nintzen. Baina esan behar da euskal ikasle pila bat zegoela Parisen.

Harreman handia egon da beti. Eta gainera Paris... Ez dut uste gauza bera denik Iparraldeko jendearentzat. Haietzat

gure Madril bezala izango da. Baina guretzat zen *dena*, paradisu pusketa bat.

Eta eragin zizueten Paristik edo Berlinetik zetozen albistek?

Hasteko, nire gurasoak Frantziara erbesteratu ziren. Anaiak han ikasten zuen, bigarrenak, eta momentu horretan Frantzia zegoen giro intelektual hori etxera ekartzen zuen, eta guk hura dena jaten genuen, gose ikaragarriarekin. Izan ere, Francoren garaian, kulturalki eta zentzu guztietan, oso mundu pobrea bizi ginen. Zapaltzailea, bai, baina baita pobrea ere. Gogoratzen naiz filosofia ikasten genuela mojetako lehenengo urtean eta irakasle ikasketetan. Eta eskolastikatik ez ginen pasa, Tomas Akinokotik aurrera ez zen ezer existitzen. Oso pobrea zela esan nahi dizut horrekin. Zer egiten genuen *Zeruko Argia*-n ere? Denok bagenekien frantsesa nolabait, eta hiztegiak hor zeuden, eta irakurtzen genituen bertako aldizkariak; horien bidez, zuzen-zuzenean ez bazen ere, 68ko Maiatzaren oso hurbileko informazioa genuen. Eta, gainera, Euskal Herrian telebista frantsesa ikusten zen eta garai hartan oso irekiak ziren.

Gero segituan itxi ziren... Gogoratzen dut, jada 68ko Maiatza bukatzeaz zegoela, De Gaulleren mitin bat entzutera joan gine-la lagun baten etxera Donostiara. Oso irekia zen, burges irekia, eta konturatu zenean bide zabal hark nora eramanezakeen, dena itxiz eta itxiz joan zen, eta telebistako programak ere ikaragarri aldatu ziren. Vietnamgo gerra, garai horretan sutan zegoena, irratian entzuten genuen. Gero, Irakeko lehenengo gerra sortu zutenean, hori dena itxi-itxia egon zen, ez ginen ia ezertaz enteratzen, CNN bakarrik joan zen. Zorionez, gero egon dira zenbait kazetari. Zorionez boterean daudenek ezin dute nahi duten guztia egin, ezin dute dena estali. Lortuko dute une batez, baina beti daude kazetari ausartak... Chelsea Manningekin akordatzen naiz orain. Horiek puskatu dute hori dena. Baina, gure garaian, 68an eta beranduago, informazioa oso irekia zegoen. Beraiek ere ez ziren orduan konturatzen, baina konturatu bezain laster ikaragarri aldatu zen.

**Ordura arteko Euskal Herrian, frankismoaren errepre-
siopeko lekuetan, bazegoen eraldaketa eta borroka ikara-
garria. Nola gogoratzen duzu? Gauza asko gertatu ziren
1960-1975 urteetan...**

Euskararen batasuna azpimarratuko nuke. Zein garrantzitsua izan zen. Bagenuen nazioartean ospe handia zuen hizkuntza-lari bat, Koldo Mitxelena. Bera hasi zen hitzaldiak-eta ematen, gogoratzen naiz seminarioan bat eman zuela... Aita Villasante zen orduan Euskaltzaindiko burua, eta hark esan zion Mitxelenari, eta baita Altunari ere, euskara batua behar-beharrezkoa zela, eta erronka garrantzitsu bat izan zen hori. Lortu dugun utopia da. Ze gero nik entzun nion Koldo Mitxelenari esaten batasuna egina zegoela, gauzatu zela. Baina aurkako jende pila zegoen. Inork ez zekien ezer, eta, hala ere, kritikatzten. Eta, gero, gure H saildu hori... H letra progresismoaren ikur bihurtu zen. Mitxelenak beti esaten zuen: Bilbo euskalduna izan balitz, Bilboko hizkuntza hartuko genuke, euskara moderno izango zelako. Baina ez da. Orduan, oinarritu zen la-purtera literarioan, gipuzkera ere oso garrantzitsua izan zen... Bizkaitarrek esaten dute beraiena ez zela hartu, baina bizkaiera ez da galdu, zorionez. Gainera, gauza bat euskara batua da eta bestea euskalkiak dira. Halaxe eman zuen Mitxelenak hitzaldia seminarioan. Gainera, honela esan zuen: «Zuek –han geunden irakasle eta idazleak–, zuek duzue azken hitza». Izan ere, azken finean erabiltzen duenak egiten du hizkuntza.

Gero ikastolen mugimenduak murgildu gintuen euskal kulturaren. Gure historia, geografia... Gobernu espainolak hezkuntzan aldaketak egiten dituenean, beldur ikaragarria izaten du guk hezkuntza ideologizatuko ote dugun. Baina beraiek baino gehiago inork ez! Guk ikasi genuen historia errekonkista izan zen: orduan, moroak bota egin behar ziren, eta denbora guztia Espainia eta Espainia... Guk ez genekien ezer Euskal Herriari buruz, etxean ikasitakoa baino. Eta hori beldurrarekin ikasitakoa, gerraren beldurra hor baitzegoen barruan. Orduan, ikastolen bitartez sartu ginen euskal kulturaren munduan.

Gogoratzen duzu Txabi Etxebarrietaren hilketa? Nola bizi izan zenuten? Zerbait aldatu zuen?

Txabi eta Sarasketa Donostian zeuden. Eta guk ezagutzen genituen... Beno, guk... bagenekien eta ez genekien. Txabi izan zen esan zuena beste pauso bat eman behar zela, borroka armatuan sartu behar zela. Gogoratzen naiz horrek niri inpresio handia eragin zidala, baina ni ez nengoen barruan eta horrek aurrera jarraitu zuen. Berak aurrena Pardines akabatu zuen, gero horien atzetik joan ziren eta Txabi hilda suertatu zen. Sarasketak ihes egin ahal izan zuen, baina harrapatu zuten. Denok ezagutu dugu zein gogorra izan den borroka armatu hori, eta oraindik... Bukatu da erabat, baina hor daude presoak.

Hezkuntza aipatu duzu. Irakasle ikasketak egin zenituen eta eraldaketaren utopiari ere heldu zenion. Erabaki zenuen Nikaraguara joatea, orduan sandinismoak gobernua hartu zuenean, nolabait beste gizarte bat lortzeko eta hezkuntza baten utopiaren atzetik edo...

Esan behar da ikastolen mugimendua indarrean zegoen hezkuntzaren beste alde batean zegoela. Orduan gehien maitatzen nuena eta maitatzen dudana da Célestin Freinet, egokiena dela iruditzen zaidalako.

Gero etorri ziren Paulo Freire, brasildarrak... Hezkuntza ikuspegi berri horrekin eta utopiaren edo gizarte eraldatzeko amets horrekin, jakin nuen Nikaraguan izan zela iraultza bat. 1979an izan zen, eta ni urtebete beranduago joan nintzen, nolabait ikustera eta

ikastera zer zen iraultza bat. Hiru urte egin genituen, batez ere han alaba izan nuen. Ipar aldeko munstro hori...! Gobernua, ez jendea: estatubatuar asko etortzen zen laguntzera... Eraso arriskua egon zen egun batean etorri ziren kristau munduko

Hezkuntza ikuspegi berri horrekin eta utopiaren edo gizarte eraldatzeko amets horrekin, jakin nuen Nikaraguan izan zela iraultza bat

apaiz eta moja batzuk, galtza motzetan-eta; errezatzera etorri ziren mugara, eraso gerta ez zedin. Izugarrizko presioa egin zen. Baina esan behar da Reaganek mertzenario pila ordaindu zituela eta barruan izugarriak egiten zituela. Adibidez, ipar aldean Hondurasekin zegoen muga, herritarrak, bertako nekazariak, hartu eta akabatzen zituen.

Detale bat gogoratzen dut beti: Nikaraguan halako borroka egin eta boterea hartu eta gero, Carterri deitu behar izan zioten, kanpoko zorra ordainduko zutela aginduz, bestela segituan zetorren eraso. Nahiz eta Carter Reagan baino bigunagoa izan –ez dugu esango hobea edo okerragoa–. Eta ni txundituta gelditu nintzen: non dago independentzia? Hau herri independente bat da, eta kontuak eman behar dizkio ipar aldeko gobernuari.

Niretzako oso garrantzitsua izan zen iraultza hori ezagutzea. Ze iraultza bera utopia baldin bada, beste iraultza bat sortzen da: gizartea sakonki eraldatzea, iraultzaren printzipioak gauzatzea. Bihotzez eskertzen diot Nikaraguako jendeari beraiek egin zuten borroka, beraien heriotzak, horiek ezagutzeko aukera izateagatik. Niretzat pribilegioa izan zen.

Han zer ikasi eta zer egin zenuen?

Klaseak eman nituen. Ezagutu nuen oso moja jator bat, iraultzan bizi-bizi parte hartu zuena... Estatu Batuetako apaiz bat etorri zen, eta esaten zuen Eliza pertsegitua zegoela Nikaraguan. Gezur galanta. Hezkuntza ministroak deitu zion mojari eta nik lagundu nion. Honela esan zion: «Hermanita, madre, pedid lo que quieran». Moja kolegio bat zen eta laguntzeko prest zeuden. Nik han hezkuntzan egin nuen lan. Nikaraguako ezaugarrietako bat zen gobernuan bai marxistek bai kristau teologia askatzaitetik zetozenek bat egin zutela eta ez zegoela inongo kontraesanik. Hori oso aberatsa izan zen niretzat.

Iraultza bizi izan zenuela sentitu zenuen han? Edo ideia batekin joan zinen eta gero han...

Nik iraultza zer zen ez nekien. Justizia soziala, berdintasuna... horretan buru-belarri saiatu ziren, baina orduan ere argi zuten: iraultza bat benetakoa bada, erasotua izango da. Eta erasotua zen, gainera. Eliza ofizialak, Estatu Batuetako gobernuak eta denak. Arazo ikaragarri bat zegoen: Nikaraguak urtean zehar lor zitzakeen aberastasunak, errekurtsio ekonomikoak, bere burua defenditzeko jarri behar zituen. Defenditzeko inbertitu behar zuen diru hori, eta hori ikaragarria zen.

Txertaketa kanpainetara joaten ginen denak; konfiskatutako lurretan *domingos rojinegros* antolatzen ziren eta kafea jasotzera joaten ginen; hezkuntza doan zen, osasuna ere bai... Gauza asko egin ziren. Sandinistek hauteskundeak galdu zituzten lehenengo urtean, jakina, porrot horren barruan –ni ordurako hemen nengoen–, ematen zuen dena gaizki egin zela. Estatu Batuetako nire lagunek, oraindik baditut eta Mexikon daude, esaten zuen ez dela egia, gauza on asko egin zirela: alfabetatze kanpainak, osasuna, hezkuntza... Akatsak egin zirela? Seguru. Pertsona orok bere ekintzetan ez du dena ongi egiten.

Daniel Ortegarerekin hartu duen ildoak beste kontu bat da: ados nago iraultzaren hastapenak traizionatu dituela diotenekin, zoritxarrez. Baina jende jator asko ari da borrokan: Nikaraguako Planifikazio ministroa izandako Henry Ruiz eta Mónica Baltodano, adibidez, Movimiento por el Rescate del Sandinismo mugimendu politikoan, edo Sergio Ramírez, sandinista ez izan arren.

Zu aurretik izan zinen Estatu Batuetan...

Oso interesgarria izan zen nazio hori ezagutzea. Nik ez nuen uste Harlem auzoa hain txiroa izango zenik. Badirudi errebelatzen bazara eta galtzen baduzu, benetako infernu batean sartzen zarela, zigortua zarelako. Nolabait aprobetxatzen dute: altxatu egin zara? Ba orain lehen baino gehiago zapalduko zaitut. Beti etortzen zait Haitiren irudia. Frantziako Iraultza Haitira iritsi zen, eta jakobino beltzak deitzen zieten.

Pobreetan pobreena da orain. Zapalduenetakoa. Jean-Bertrand Aristide gogoratuko duzue: jesuita zen, eta bere herriko militarrek erasotu zutenean Estatu Batuetara joan zen laguntza eskatzera... Ikasiko zuen, zoritxarrez.

Euskal Herrira itzuli eta irakaskuntzan jardun duzu, hori izan duzu lanbide eta bokazio. Beti esaten da hezkuntzatik hasi beharko lukeela eraldaketak. Hori zer da, ideia huts bat, gero errealitatera eramateko zaila dena?

Feminismoaz zerbait galdetzen zidatenean, nik aldarrikatzen nuen sozialki zerbait izatekotan feminista nintzela, eta esaten zidaten: «Nola? Hori dagoeneko pasatuta dago...». Hor zegoen eztabaida. Beti esaten genien ezetz

Hezkuntza oso inportantea dela uste dut, baina ez ezarritako hezkuntza, baizik eta gaur egun hezkuntza alternatiboa esango genukeena, beste balioak eskaintzen dituen hezkuntza. Ez zen nahikoa frankismoko eskoletara, unibertsitatera joatea ideia horiek ikastera. Horrekin ez duzu ezer hausten, ez berririk egiten. Dagoen guztia kontserbatu besterik ez. Orduan, beste balioak eskaintzen dituen hezkuntza... Eta hori ikastolek egin zuten.

Gaur egun ezarritako hezkuntza batean gaudela kontsideratzen duzu? Alegia, beste balio batzuk eman beharko lituzkeela? Hala balitz, hori nondik egiten da, barrutik edo kanpotik?

Barrutik eta kanpotik. Egia da irakatsi behar dituzula gai jakin batzuk. Baina, irakasle izanik, eta besteekin batera, saiatu gara beste modu bateko bizitza eta arauak erakusten. Eta arau edo balio horietako bat, nik klaseak eman nituen azken urteetan, gure lurra kontserbatzarena izan zen. Agenda 21 izeneko programa zegoen, eta hor erakusten genien nolabait zaborra sailkatzen, altxorra izan zitekeela adierazten... Gauza

asko aldatu behar direla pentsatzen dut, baina aldatu ere aldatzen direla. Batez ere gure eskoletan. Ez da ahaztu behar gure ikastolen eragina hor.

Hasieran esan duzu gaur egungo gure gizartearen erronketako bat berdintasunarena dela. Nola deskubritu zenuen feminismoa? Zer bide egin duela uste duzu emakumeen egoerak edo feminismoaren borrokak?

1970eko urte haietan lehertze bat izan zen, gaur egun egon denaren parekoa. Abortua, dibortzioa.. Baina horretara iritsi baino lehen, gauza asko mugitzen dira. Orain baino lehen feminismoaz zerbait galdetzen zidatenean, nik aldarrikatzen nuen sozialki zerbait izatekotan feminista nintzela, eta esaten zidaten: «Nola? Hori dagoeneko pasata dago, jada emakumeek lortu dute...». Hor zegoen eztabaida. Beti esaten genien ezetz. Eta feminismoa lanean aritu da, eta ikusi dugu emaitza. Oraindik lortu behar den utopia da emakumearen ahalduntzea. Ez dago, duela urte batzuk ezkeroztik, neska gazte bat, nerabe bat zera esango dizuna: «Ni ezkonduko naiz eta etxekoandre bezala biziko naiz». Nik uste dut hori aukera bihurtu dela, inor ezin dela behartu jokabide zehatz bat izatera, hau da, etxekoandre edo ingeniari edo... Eskubide berdinak eta aukera berdinak. Eta hor pauso handia egin da. Baina asko falta da, oraindik ere gizarte aitaeragile, patriarkal baten barruan bizi gara. Jarraitu behar da. 🌱